

Fricska az orr alá

A cenzúra által engedélyezett rendszerkritikus dalszövegek a Kádár-rendszerben I.

A kádári–aczéli kultúrpolitika leginkább a szövegek mondanivalójára figyelt, amikor cenzúrázta a dalokat akár a Táncdal- és Sanzonbizottságban,¹ akár a monopóliumukat élvező könnyűzenei intézményekben. Ennek folytán nagyon sok ártalmatlan és még annál is több igazán élesen bíráló szófordulat, kifejezés esett áldozatul az ormótlan, nemegyszer dilettáns pártállami tevékenységnek, a zenészek szerencséjére azonban a sokszor szinte érthetetlenül slendrián módon viselkedő hatalom többször átengedte a szűrőjén a rendszerkritikus dalokat, ami arra vezethető vissza, hogy a cenzorok közötti információáramlás hiányosságai miatt gyakran előfordult, hogy nem tudta a fej, mit csinál a kéz, és fordítva. Tanulmányunkban most azokból a Hobo-dalszövegekből válogatunk, amelyek az utókor szemüvegén keresztül is érezhetően bíralták a Kádár-rendszer fonákságait, ugyanakkor mégis publicitást kaphattak nagylemezek, televízióban, rádióban, ezzel is „megfricskázva az orra alá” a monolit rezsimet, ahogy Tóth Dezső művelődésminiszter-helyettes fogalmazott 1981 márciusában a sok szempontból híressé vált tatai rocktanácskozáson.

A művelődésminiszter-helyettes esete a zenekarnevekkel

A dalszövegeket és a zenekari elnevezéseket illetően a jó ízlésre és a szocialista erkölcsre még maga a kiugrott cisztercita szerzetes, Vörösmarty-kutató irodalomprofesszor, művelődésminiszter-helyettes Tóth Dezső is hivatkozott

a zenészek körében nagy megrökönyödést keltő beszédében, amikor erektől dagadó nyakán vöröslő fejjel üvöltötte 1981 márciusában, Tatán a rocktanácskozáson, hogy: „Itt nem lesz szolid a Rita!”, és Bizottság néven sem lehet fellépni, mert az a Központi Bizottságra emlékeztet. (Ezért kellett az előtagot Albert Einsteinre változtatni, így lett A. E. Bizottság a csapat hivatalos neve.) A tatai találkozóra Bali György, az Országos Rendező Iroda (ORI)² igazgatója készítette fel a miniszterhelyetteset, amihez valószínűsíthetően ügynökjelentéseket is felhasználtak. Ezekre a háttérinformációkra is alapozva a tárca helyettes vezetője dühös kirohanásában úgy fogalmazott: „Kérem szépen, még megmondom, hogy mi a francnak, már bocsánatot kérek, olyan neveket adni az együtteseknek, hogy Orgazmus! Vagy magyarázzák meg nekem, hogy miért adnak egy együttesnek olyan nevet, hogy URH! Most azt mondják, hogy na, ez az öreg pali itten micsoda prúd vagy micsoda izé... Hát nem értik, hogy itt tulajdonképpen [a] normális emberi ízlés van megfricskázva az orra alá? Bagatell dolog, elismerem, soha az életben a Művelődési Minisztérium ebbe nem fog beleszólni, hogyan nevezzenek egy együttest. De azért mégis, gondolják meg, jó ez maguknak?”³ A szavak és azok interpretálása azonban enyhén szólva nem mindig voltak egymással harmóniában, a vezető kultúrpolitikus ugyan azt hangoztatta, hogy szabadon lehet együttesnevet választani, de az indulatos metakommunikáció azt sugallta a jelen lévő pop-rock zenészeknek, hogy jó lesz tartani a hatalomtól, és nem szabad minden megkötés nélkül, szabadon válogatni

¹ A Táncdal- és Sanzonbizottság 1959. június 1-jén jött létre a Művelődésügyi Minisztérium fennhatósága alá tartozó Színházi és Zenei Főigazgatóság utasítására. Tagjait a kormányzat által felügyelt zenei intézmények esetében a művelődésügyi miniszter, a rádió és a televízió esetében pedig a Magyar Rádió és Televízió elnöke nevezte ki. A bizottságot eredetileg az Állami Hangverseny Igazgatósága alá rendelték. A sanzonbizottságba 1959. szeptember 1-jétől a zenei szakszervezet delegáltja is bekerült, ekkortól a tagok tiszteletdíját a Művészeti Szakszervezetek Szövetsége fedezte. A sanzonbizottságot végül utolsó főtítkára, Zongor Árpád oszlatta fel 1985-ben, miután belátták, hogy a könnyűzenei intézmények amúgy is elvégzik cenzurális tevékenységüket.

² Az Országos Rendező Iroda (ORI) 1958 és 1991 között működő belföldi koncertszervező monopólcég volt, az Állami Hangverseny-

és Műsorigazgatóság jogutódja. Lakatos Éva, Keszler Pál, Bulányi László, Bali György és Gál Iván igazgatóként, majd a rendszerváltás-kor Gödöllői Lajos kormánybiztosként állt az élén. Mint cenzurális intézmény kiadta a működési engedélyeket, amennyiben az ORIVizsgákon megfelelték a művészek, illetve ezzel együtt megállapította a fellépési díjukat. A zenészeket tudásuk alapján A, B, C és D kategóriákba sorolta, ami egyúttal meghatározta a fizetésüket is. A koncerteket egyrészt az ORI maga szervezte a vele szerződésben álló zenészeknek, másrészt a muzikusok által lekötött koncerteket előzetesen jóvá kellett hagynia.

³ A tatai rocktanácskozásról részletesen lásd CSATÁRI Bence: *Üvöltöző miniszterhelyettes Tatán. A párt és a rock katonái*. 3. rész = *Múlt-kor*, 2012, 2. sz., 86–91.

még a saját elnevezésüket illetően sem. Hozzá kell tenni, hogy a miniszterhelyettes által emlegetett zenekaroknak szokatlan és renitens módon még ORI-vizsgájuk sem volt, megelőzve ezzel azt, hogy retorzió gyanánt egyáltalán elvegyék a játszási engedélyt tőlük, így a saját logikájuk szerint jogosan döntöttek a nevüket illetően is, ami ezekben az esetekben meglehetősen polgárpukkasztóra sikerült. Az ekkor már nagylemezzel rendelkező együttesek ugyanakkor a korábbi évek, évtizedek tapasztalatai alapján tudták: a cenzúra nagyon is valóságos tényező az életükben, amelynek kijátszására többféle módszer létezik. Közülük is kiemelkedő szerepet játszott Hobo, akinek valóságos szellemi párbajt kellett vívnia a zeneszámai lemezen való megjelentetéséért.

„Hittem az asszonyban, mint a vezércikkben”

Kezdetben nem kevés harcot folytatott az érvényesülésért a Hobo Blues Band sem, vezetőjét és névadóját – a bajt elkerülendő – minden nagylemezük felvétele előtt behívta magához Bors Jenő,⁴ az MHV⁵ igazgatója, hogy egyeztessen a dalszövegekről.⁶ (A helyzet külön érdekessége művészeti szempontból, hogy Hobo együttese azon kevesek közé tartozott, amelyben rendszerint előbb született meg a szöveg, és csak azt követően jött létre az ahhoz tartozó zene.) Az persze más kérdés, hogy Hobónak legalább megadatott, más pályatársaival ellentétben, hogy megvédje saját álláspontját egy-egy szövegét illetően, tehát előfordulhatott az is, hogy nem került egyből tiltólistára a megkérdőjelezése nélkül az adott dal. Ezekben a megbeszéléseken aztán komoly adok-kapok zajlott, hogy mely sorokat engedjék, és melyeket tiltsák, és ennek során születtek mindkét fél részéről okosnak mondható kompromisszumok – persze az amolyan „hoci nesze!” alapon ment, ami az egyik félnek nyereség volt, az a másik félnek veszteség. Ezeknek a tárgyalásoknak a háttérben az állhatott, hogy egyrészt az MHV vezetése érdemesnek tartotta Hobót, hogy egyeztessen vele, mert kompromisszumkésznek és intelligensnek tartotta ehhez a gyakorlathoz, mondván, hogy a hatalommal szemben így megvédi az MHV mundérjának becsületét, és a legneuralkikusabbnak tartott részleteket negligálják. Másrészt feltehetően

mégiscsak dolgozhatott az MHV vezetőiben az a megfontolás, hogy Hobo egy vezető kommunista tisztségviselő fia, még akkor is, ha az idősebb és az ifjabb Földes László nemhogy haragban, de semmilyen viszonyban nem voltak ekkoriban egymással. Még az is elképzelhető, hogy mindkét fél egy kicsit mosolygott magában, hogy mennyire jó „üzletet” csinált, amikor egyik vagy másik szót kihúzták a dalszövegekből, vagy éppen ellenkezőleg, egyfajta alku folyamánként mégis bennhagyták a sorok között.

Különösen érdekes azoknak a szófordulatoknak a sorsa, amelyek végül különböző megfontolások eredőjeként, vagy éppen azért, mert átsiklott felettük a cenzúra, a nagyközönség elé kerülve publicitást nyertek. Ide tartozik a Hobo Blues Band által játszott és Földes László szövegeire épülő *Felszarvazottak balladája* című dal, amely Deák Bill Gyula első, *Rossz vér* című, 1984-ben kiadott szólólemezén található.⁷ A „Hittem az asszonyban, mint a vezércikkben” sor értelmezése bizony felveti annak lehetőségét, hogy az átlagpolgár inkább a sorok között tanult meg olvasni, semmint hogy teljes egészében elhiggye, amit a politikai napilapok írtak. Önmagában véve ez a hasonlat akár pozitív kicsengésű is lehetne, de ha kontextusába helyezzük, könnyen beláthatjuk, hogy bizony ennek éppen az ellenkezője igaz, a dal főhősének felesége csúnyán becsapta a férjét, és úgy esett teherbe, hogy közben a sorkatona fiatalember nem is látogatott hozzá haza a laktanyából. A vezércikkek ilyen módon való pellengetésre állítása, amely egyértelműen arra utal, hogy sokszor nem igaz, amiket azokban leírnak, alapvetően kifejezetten bátor húzásnak számíthatna a szövegíró részéről, de itt hozzá kell tennünk, hogy magas beosztású pártfunkcionárius apjának árnyékában ez már talán nem is volt annyira nagy merészségnek nevezhető, még akkor sem, ha a közvélemény tájékozottabb része azt is tudta, hogy ketjük viszonya a végletekig megromlott. Mert gondoljunk csak bele: annak ellenére, hogy apa és fiú antagonisztikus ellentétben áll egymással, amin igazából az édesanya sem tudott segíteni,⁸ feltételezhetően és minden emberi körülményt számításba véve működhetett a legfelsőbb döntéshozók körében az a reflex, hogy nem kell bántani a pártállam egyik vezető személyiségének a fiát. Persze

⁴ Bors Jenő (1931–1999) nagypapa Landler Jenő, a Tanácsköztársaság belügyi, majd kereskedelmi népbiztosa. Bors Jenő 1956-ban a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség aktivistája, majd hét éven keresztül a Külkereskedelmi Minisztérium Elvi-Távlati Tervek Osztályát vezette. 1965–1990 között állt az MHV élén. A komolyzenében jártas MHV-igazgatónak sokszor volt konfliktusa a könnyűzenészekkel, a média egy részével, a pártállami vezetéssel és beosztottjaival egyaránt. A cenzúra piramisának csúcsán Erdős Péterrel ketten álltak, ezért is mondták az MHV-nél: „Kicsi a Bors, de Erdős!”

⁵ A Magyar Hanglemezgyártó Vállalatot (MHV) a 206/1951. sz. 1951. május 24-én kelt NT- (Népgazdasági Tanács-)határozat hozta létre, magába olvasztva több kisebb, addig magánkézben lévő lemezkiadót. A cég ezáltal monopóliumhelyzetbe került, ami így is maradt szinte végig a pártállami időkben.

⁶ Erről e tanulmány szerzőjének Hobo beszélt 2016 nyarán.

⁷ MHV – Start SLPM 17836.

⁸ Erről maga az érintett is írt önéletrajzi könyvében. HOBÓ [FÖLDES László]: *Térdig a szarban, fülig a szeretetben*. Piliscsaba, H-Blues Kft., 2022

előfordultak anomáliák: Tatán egyik koncertjük előtt, 1979-ben megverték a rendőrök, továbbá 1978 és 1980 között valóban a „fekete bárányok” zenekarainak sorát gyarapították, de végső soron 1980-tól megkapták a hön áhított publicitást nagylemez formájában is, és sorra jelenhettek meg ezután a hanghordozóik, még ha ezekről az is elmondható, hogy állandó cenzurális felügyelet alatt álltak, és bizony sokszor el is kellett szenvedniük a pártállami kontroll szigorú intézkedéseit.

Ettől függetlenül életben maradtak, alkothattak, és üzeneteik eljuthattak a közönséghez. Amikor a vezércikkesszövegeket is figyelembe vette, továbbá valószínűsíthetően nem érezte annyira súlyosnak a megfogalmazást, és vállalta érte a felelősséget, ahogy azt már bő egy évtizeddel korábban a *Jelbeszéd*-ügy kapcsán is megtette, csak akkor éppen retorzió alá vették nemcsak az előadót és a szövegírókat, hanem magát az MHV-igazgatót is.⁹ Mindemellett a vezércikkesség kifigurázásának engedélyezése is besorolható volt a „kádári titkos összekacsintás” kategóriájába, ami Hobo és Bors Jenő kapcsolatát illeti, illetve azt min-

denki tudta, hogy a központi akaratra született újságcikkeknek nem volt túl sok valóságtartalma, vagy legalábbis kizárólag az adott pártállami ideológia mentén voltak értelmezhetők. Ám a társadalom mégis szemet hunyt e fölött, és élte a mindennapi életét, cserébe viszont békén hagyták, és legalább a magánéletébe nem szóltak bele (kivéve persze a besúgók által mindenhová követett célszemélyeket, akiknek sok alkalommal még az intim szférájába is behatoltak). Ugyancsak Deák Bill Gyula első szólólemezén hallható a zárószámban (*Ez a helyzet*), hogy magukat a zenészek „hivatalokban kiátkozottak, nem is olyan ritkán megalázottak”-nak nevezték, ami egyértelműen jelezte azt a szituációt, hogy a könnyűzenészek egy jelentős részével nem szívesen álltak szóba a monopolszervezetek ügyintézői és vezetői sem.

„Megverték százszor, / Megnyírtak párszor”

Persze Hobo máskor is könnyelhetett el sikereket a kádári-aczéli kultúrpolitika fura uraival szemben. Ezt már az 1980-as első kislemezükön is megfigyelhetjük, amelyen

A KISZ beatzenészeknek szervezett tatai találkozója 1981-ben. Elöl jobbra Szigeti Ferenc; második sor: Németh Gábor, Bródy János, Tarján Pál, Benkő László, Molnár György; mögöttük Frenreisz Károly, Presser Gábor, Földes László (Hobo) Adományozó: Urbán Tamás © Fortepan

⁹ CSATÁRI Bence: *Az ész a fontos, nem a haj. A Kádár-rendszer könnyűzenei politikája*. Bp., Jaffa, 2015, 15.

megjelent a *Rolling Stones blues* – ez volt a Hobo Blues Band legelső számainak egyike az *Othello blues* és a *Gazember* mellett –, benne egy ominózus sorral, a „Mit hozott a fű? Mit adott a tű?” költői kérdésekkel. Talán az sem véletlen, hogy az 1980 júniusában megjelent, *Rolling Stones Blues/3:20-as Blues* című kislemezt¹⁰ követően első nagylemezükre ez a zeneszám nem került fel – ekkoriban még szinte tabunak számított az első nyilvánosságban Magyarországon a kábítószerelés témája –, mindenesetre az tény, hogy itt egyértelmű utalás történt a drogozásra és Brian Jonesnak, a Rolling Stones egyik alapítójának feltételezhetően ezzel összefüggésben bekövetkezett halálára. Szemben Szörényi Levente első, 1973-ban megjelent, *Utazás* című szólólemezával,¹¹ amelynek a borítóját éppen erre hivatkozva tiltották be, ezek a kifejezések benne maradhattak a dalszövegben. (Igaz, az Illés frontemberének is véget ért ezzel a kálváriája, és Bródy János szövegei ezen a lemezen döntő többségében nem csorbultak, így még az a viszonylag egyértelmű, úgyszintén a kábítószerelés egyik formáját bemutató két sor is benne maradhatott a címadó dalban, hogy „A Szajna parti lépcsőn egy sráccal beszélgettem, ki bágyadtan mosolygott / És ajándékképpen egy dobozkat felém nyújtott”.¹²) Hobo még azt a fricskát is megengedte magának ebben a számban, hogy egy másik, betiltott dalukra is utalt, amikor az *Újonc baka blues* kifejezést használta. Efölött azonban Erdős Péter¹³ cenzori szeme átsiklott, vagy csak egész egyszerűen úgy ítélte meg, hogy attól, hogy egyszer már sikeresen betiltották az odaidézett számot, a címét még emlegetheti a szerző. Ezt a kislemezt órák alatt elkapkodták a rajongók, de ettől még ez lehetett volna egy pünködsi királyság is, ugyanis az MHV statisztikái az eladott példányszámokról nemigen maradtak fenn, de azt megállapíthatjuk, hogy a lemezkiadó két fő tényezőnek kellett, hogy megfeleljen: a profitorientáltságnak és a pártállami ideológia megőrzésének, s ez a kislemez kifejezetten nagy bevételt termelt az MHV-nek.

Az első nagylemezükön is több dalba belekötött a lemezgyári cenzúra, de Hobo ügyesen lavírozott. A *Mindenki sztárban* például ki kellett húznia az orosz tanár kifejezést, lett helyette szőke tanár, viszont nem vette észre Erdős

Péter, hogy Hobónak az orosz kommunista katonatiszt Csapajev – akiről propagandafilemet forgattak 1934-ben a Szovjetunióban – szerepeltetése a legfontosabb abban a versszakban, és azt benne hagyta.¹⁴ Csapajevon kívül Mick Jagger, Puskás Öcsi és Robin Hood szerepel ebben a dalban, de értük nem kellett különösebben harcolnia, maradhattak a szövegben. Hobo úgy ítéli meg, hogy Erdősben olyan kép alakult ki róla, miszerint hajlik a kompromisszumra, ugyanakkor az énekes-szövegíró a fontos szavakhoz eredményesen ragaszkodott. Rögtön az első sor is tipikusan olyan, hogy felütésnek erős, de könnyen átsiklik felette az ember szeme: „A lány a padon ült, a fiú előtte állt, / Nem láttam pontosan, de valamit csinált” – ha egy kicsit jobban odafigyelünk, akár valamiféle erkölcsötleniséget is csinálhattak éppen a fiatalok, amire a cenzorok figyelme vagy fantáziája nem terjedhetett ki, pedig a szocialista erkölcs szerint ezt éppenséggel tiltani kellett volna. Az utókor számára viszont ennek alapján olybá tűnhet, hogy a slendrián diktatúra szűrőjén akár még ezek a szövegek is átmehettek, holott itt minden bizonytalansággal egyszerű figyelmetlenségről lehetett szó a cenzorok részéről.

Hobóék második nagylemezén¹⁵ is lehetett volna még mit cenzúrázni a pártállami logika szerint, mégis megjelent már rögtön az első számban, a *Tisztelet Muddy Watersnek (Közép-európai Hobo Blues I.)* címűben az az utalás, hogy bizony az erőszakos szervezetek nem bántak kesztyűs kézzel a korabeli koncertre járó fiatalokkal és a zenekaraikkal sem. „Megverték százszor, / Megnyírtak párszor” – énekelte Hobo ebben a zeneszámban, amit a cenzúra meghagyott, de nem valószínű, hogy pusztán nagyvonalúságból. Sokkal inkább azért, mert a hatalombirtokosok úgy látták, a rendszer egészének általában véve sem rossz, hogy ha addig esetleg még nem tudta volna valaki, az most végre megtudja, hogy a nem szocialista módon szórakozó fiatalok ellen erőnek erejével is felléphetnek a rendőrei, és ha netán hosszú volt a hajuk a fiúknak – ideértve a zenészeket is –, akkor minden zokszó nélkül le is vág(at)hatták azt.¹⁶ Hobo előszeretettel emlegeti, hogy 1981-ben a *Kopaszkutya* című film zenéjét betiltották, azaz nem engedték nagylemezre felvenni Erdős Péterék,

¹⁰ MHV 1980. SPS 70435–A.

¹¹ MHV – Pepita SLPX 17459.

¹² https://m.zeneszoveg.hu/m_dalszoveg/4469/phonograf/utazas-zeneszoveg.html

¹³ Erdős Péter (1925–1990) „popcézár”, a Kádár-rendszerben a könnyűzenei élet egyik vezető cenzora. 1958 és 1959 között a Szerzői Jogi Hivatal Színházi Osztályát vezette, 1960 és 1966 között az ELTE jogi karán esti tagozaton folytatott tanulmányokat. 1968-tól dolgozott az MHV-nél, ahol rövidesen titkárságvezető, majd sajtóosztály-vezető lett, és bár hivatalos beosztása szerint sem a cég első, sem a második embere nem volt soha, Bors Jenő igazgató mögött – ez is a Kádár-

rendszer egyik sajátossága – a rangsorban az informális második poszton jó ideig a könnyűzenei élet tényleges irányítójaként tartották számon. Nevéhez fűződik a „fekete bárány” bandák (Beatrice, Hobo Blues Band, P. Mobil) és a punkzenekarok ellehetetlenítésére irányuló szándék.

¹⁴ HOBÓ: *i. m.* (2022)

¹⁵ MHV – Pepita SLPX 17694.

¹⁶ Erről szinte az egész hazai könnyűzenei szcéna megemlékezik, a teljesség igénye nélkül Illés Lajos, Nagy Feró, Somló Tamás és Vikidál Gyula is megemlíti interjúikban, visszaemlékezéseikben ezeket a situációkat.

miközben maga a film mehetett a mozikban. Ez alapvetően igaz, azt azonban tegyük hozzá, hogy a film zenei anyaga tényleg csak 1993-ban jelenhetett meg teljes egészében, ám azt megelőzően már az 1982-es második LP-jükön szerepelhetett a betiltott albumról négy (!) szám is: *Hosszú lábú asszony*; *Tetovált lány*; *Enyém, tied, miénk*; *Kőbánya blues*. Ezáltal viszont az üldözöttség mítosza látszik részben szertefoszlani – legalábbis az 1982-es esztendő óta –, hiszen négy nóta már gyakorlatilag egy fél nagylemezt jelentett akkoriban. (Az említett Deák Bill Gyula-szólólemeze egyik oldalán csak három szám található.) A felsorolt négy szám mindegyike különleges valamilyen szempontból, de túlzás nélkül állítható, hogy ezeket a témákat feldolgozó más számokat más előadóktól már sokkal korábban is engedtek a cenzorok a nyilvánosság elé. Így lényegében érthető, hogy az 1981-es álláspontját rövid egy esztendő leforgása alatt legalábbis részlegesen revideálta az MHV cenzúrája, és így fordulhatott elő, hogy a betiltottak közül négy opus mégiscsak helyet kapott Hoboék következő sorlemelésén. A fentiek közül az első egy férfi erőteljes, de ezzel együtt iróniával átítatott vágyakozása az általa kiszemelt hölgy iránt, némiképp természetesen „hobós” szellemiségben (és nem utolsósorban a Yardbirds egyik számának alpdallamát átültetve), valószínűleg ez az akkor még szokatlan stílus lehetett eredetileg a betiltás oka. A másodikban egy mindenki által megalázott lány pillanatképe vetül elé, amint végül a tetoválók, becsapva őt, azt írták rá, hogy „hülye vagyok”. Nem valószínű, hogy e bemondás miatt tiltották volna be egy évre ezt a számot, e tekintetben talán inkább a börtönviseltek olvasható felirat – „Bűn az élet” – lehetett az ideiglenes tiltás oka.¹⁷ A harmadikban a kínrímek sorában megjelent Deák Bill Gyula egyik kedvenc időtöltése, az evés, még ha a „Lekvár” szó nem is az ételre, hanem az ilyen gúnynevről, börtönviselt roadjukra utalt. A „Tied a bilincs, enyém a kéz” sor pedig a többivel együtt Hobo életéről szól, ami azt jelenti, hogy nem gondolkodott azon, hogy ezt a kifejezést mennyire vizsgálja a cenzúra, mert saját bevallása szerint csak magának akart megfelelni, amitől ez a nóta vidám és önironikus lett. A negyedik, mintegy az 1980-ban már megjelent *Rózsadomb blues* pandantjaként újra a kitaszítottság és a szegregáció szinonimájaként említi fel Kőbányát, ahol „a kocsmában nincs dzsúz” és ahol „az asszony pénzért nyúz”.

Ezenkívül a második albumukon, a *Mata Hariban* szerepel az az érzékeny két sor, hogy „Mögöttem két nagyhatalom, / Ki többet ad, annak adom”, ami Hobo legnagyobb meglepetésére tetszett a cenzoroknak, ahogy az „A szervezet bárkit elér” sor pedig akár az utókor legnagyobb csodálkozására is benne maradhatott a dalban. Egy biztos: Hobót partnernek tekintette az MHV-s cenzúra, minden nagylemezének megjelenése előtt behívták tárgyalni a dalszövegekről: hogy meg tudta azokat védeni, vagy éppen hagyta magát meggyőzni a cenzúra szükségességéről. E szituáció segítette a szerzőt, hogy érvelhessen és alkukat kössön, lehetőleg úgy, hogy a művészi koncepció a legkevésbé sérüljön. Ahogy Hobo visszaemlékezik, a cenzorok soha nem beszéltek vele foghegyről, nem terrorizálták annak érdekében, hogy saját magukat felminősítsék, sőt még azt sem mondták, hogy azonnal húzzon ki egy sort, hanem próbálták megvitatni vele a szövegeit, és amikor egy-egy szövegrészlet végképp tarthatatlan volt a szemükben, akkor is csak azt mondták: „Hobókám, ez nem fér bele.” Ő pedig időnként kihúzta, amit kértek tőle, amitől a cenzorok azt érezték, hogy győztek, miközben sokkal fontosabb mondatai, gondolatai benne maradtak a dalokban. Erre a „húzd meg, ereszd meg!” játékra ékes bizonyítotték a második lemezük címadó dala, az *Oly sokáig voltunk lenn*, amely szintén elszenvedte a cenzúrát, mert a második versszakban az „Igyunk a vén, lila hölgyre, / Jézus, te vagy a remény” helyett a lemezen az „Igyunk a vén, lila hölgyre, / Nem adja fel a reményt” formula maradt, miután felszólították, hogy Jézus nem maradhat a szövegben, mert őt a „klerikális reakció befurakodásának” tartották.¹⁸ Benne maradhatott ugyanakkor a pap mint szereplő ugyanebben a versszakban, ami kicsit a cenzúra következtelenségét jelzi, mégis a nagyközönség számára kézzelfoghatóvá vált ezáltal, hogy itt egyházi, teológiai vonatkozásokról is szó van, ami mindezzel együtt a pártállami rendszer számára tökéletesen életidegen volt.

A harmadik Hobo Blues Band-lemez – *Még élünk* (1983)¹⁹ – talán kissé háttérbe szorult az idő folyamán (amiben a közvetlenül ezután következő *Vadászat* című dupla album kiugróan magas sikerének is szerepe lehetett), noha ezen is található olyan zeneszám, amely elszenvedte a cenzúrát, de megmaradtak benne azok a részletek, amelyek rendszerkritikusak lehettek. Ide tartozik a lakáshelyzet rendkívüli kritikus helyzetéről szóló *Tető alatt*

Deák „Bill”
Gyula, a Hobo
Blues Band
énekes
a tiszaligeti
Sportcsarnokban,
1981. április 6-án
Adományozó:
Gábor Viktor
© Fortepan

¹⁷ A szövegíró elmondása szerint még Auschwitz is megjelent a dalban a „Tetovált nép” kifejezésben, hiszen mind a zsidó üldözötteket, mind az SS-tiszteket tetoválással látták el, de a tetoválás még a Gulag-rabokra és az indiánokra is vonatkozatható. Érvelése szerint ez a dal azért is lehetett nagyon népszerű, mert sokan magukra tudták venni, és még a magyar sztereotíp kifejezések is megjelentek benne, mint a „Szeretlek, Erzsi”, a „Csapat csak egy van, a Ferencváros” vagy a „Bűn

az élet”. A tetoválásnak itt kettős értelme van: egyrészt szól a rabokról, akik megbélyegzettek lettek, és ezáltal kitaszítottak, másrészt viszont a tetoválások esztétikumáról is, mert azok az emberek, akik ilyen jeleket önként tetettek magukra, valóban szépnek látták azokat.

¹⁸ Erről e tanulmány szerzőjének Hobo beszélt 2016 nyarán.

¹⁹ MHV – Favorit SLPM 17754.

a ház című daluk, amit csoda, hogy hagytak az illetékes elvtársak elhangozni a lemezen. Olyan sorok szerepelnek benne, mint hogy „Csatorna sosem lesz, nem adtam be kérvényt”, vagy „Hat esztendő alatt felépült a ház, / Benne az életünk: négy gyerek. Nincs gáz.” Az infrastruktúra helyzete a Kádár-rendszerben valóban minden képzeletet alulmúlt, ebből a szempontból sem mi voltunk a „legvidámabb barakk”, ahogy azt a nyugati sajtóban hazudták a magyar kommunista tömegkommunikátorok. A dal még a korabeli egészségügyet is megfricskázta, amikor Hobo arról énekelt, hogy csak vattát tudnak adni az emberek fülébe segítség gyanánt. A dal azt is tükrözi, hogy akkoriban a kommunista terror enyhülésével kezdett a szociológia tudománya elfogadottá válni, miáltal egy sor valós adat is napvilágot látott, ami rámutatott a társadalmi folyamatok és állapotok visszásságaira. Ennek a lenyomata lett ez a szám, amelyben van pozitív üzenet is: felépült a főhős háza, igaz, afféle homo sovieticusaként alkoholizál, mert napi tíz fröccsöt iszik otthon. Ezen a nagylemezen egy másik számmal a pártapparatszikok elevenébe talált Hobo, mégsem tiltották be, bár belenyúltak a szövegbe. Az *Országút blues*ban ugyanis az abban szereplő B. elvtárs nem szállhatott Moszkvában a Volgájába a szöveg szerint, mert akkor egyenesen Brezsnjevre lehetett volna asszociálni, noha akkor már egy éve halott volt, ezért át kellett tennie a helyszínt Szegedre. Ebben a számban a legfontosabb mondanivaló mégis az volt, hogy „Jó nekem a Trabant, nem kell Cadillac”, amiben a szocialista ipar paródiája volt benne, és a kisemberek sorsába engedett bepillantást, illetve az, hogy „Az élet nem álom, holnap ébredek”, azaz jó lenne már végre felébredni a brezsnjevi pangásból. A közúti baleset témakörében megfelelőképpen becsomagolva ott szerepelt a vezető beosztású elvtárs, aki a hátsó ülésen a titkárnőjét használta nem kifejezetten hivatalos célokra, de az viszont elvette az élet a szövegnek, hogy a cselekmény szerint nemcsak az elvtárs volt a hibás a balesetben, hanem a szombathelyi K. úr is, aki nem kommunista szereplője ennek az opusnak. Erdős Péter egyébként állítólag még abba is bele akart kötni, hogy nem eléggé magyaros a „Jó nekem a Trabant, nem kell Cadillac” sor, de erről végül letett.

A cenzorok és a *Vadászat*

Az 1984-ben megjelent *Vadászat*nak²⁰ is külön története van: már eleve a rendszer megfricskázása volt, hogy vörös vérző szarvast tettek a dupla album borítójára, ahogy a hátsó borítón a vaddisznók egyike volt úgyszintén vörös, amit valami miatt megint csak engedtek a hatalmas-

ságok, valószínűleg itt a vér naturális ábrázolásmódjával lehetett elhessegetni a gyanújukat. Azt már viszont nem engedték, hogy ifjabb Rajk László nevét feltüntessék mint annak egyik tervezőjét, így maradt a társa, Bachmann Gábor, illetve a tervezőiroda, ahol ők ketten együtt dolgoztak, a Plusz Stúdió. A szövegeket először Rákossy Péter kiadói igazgató vizsgálta meg, és azt a megjegyzést fűzte hozzá, hogy verseskötetnek elmegy, de lemeze nem javasolja. Barna Andrásné, a Művelődési Minisztérium Zene- és Táncművészeti Főosztályának vezetője talán emiatt is elbizonytalanodott a kiadást illetően, így került az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályán dolgozó Agárdi Péterre – aki pár hétig rózsadombi szállásadója, ezenkívül három évig évfolyamtársa volt az ELTE-n Hobónak – keresztül a *Vadászat* Aczél György köréhez, de azt, hogy ő maga olvasta-e, nem lehet biztonsággal kijelenteni. Rajta keresztül üzenték meg a szükséges változtatásokat az MHV-nek, ahol persze Hobóval is közölték a verdiktet. Így tudta meg, hogy a *Zöld, sárga* című Kex-szám, a Faludy György által írt *Ballada a senki fiáról* című vers (mindkét szöveg szerzője emigrációban élt) és a két Petőfi-költemény, *A kutyák dala* és *A farkasok dala*, amelyekben jelentős rendszerkritika van, nem kerülhet fel a lemeze. Utóbbi kettő mutatja a korabeli kultúrpolitika fonákságait: még az sem volt elegendő a lemezen való engedélyezéshez, hogy a legnagyobbak között számon tartott magyar költő írta azokat, mert felforgatónak találták a bennük foglaltakat – itt még az sem volt megfelelő ellenérv, hogy nem a kádári állapotokat pellengérezték ki, hanem a XIX. századiakat. A cenzorokat sem ejtették ugyanis a fejükre, tökéletesen tisztában voltak azzal, hogy az áthallások működnek, és minden további nélkül lehet alkalmazni a megjegyzéseket a pártállami viszonyokra is. Viszont ugyanezen a lemezen engedélyezték a *Száműzött lovag* című számot, azzal a kikötéssel, hogy Hobo nem énekelhette lemeze, mert akkor ezzel közvetlenül arra utalt volna, hogy szakított apjával („Apám kitagadott, nincs otthonom, hazám”), így ez a feladat Deák Bill Gyulára hárult, aki ragyogóan oldotta meg ezt a feladatot. Hobo úgy ítélte meg, e szám nélkül nem sok értelme lett volna az egész lemezfelvételnek, így külön szerencse, hogy maradhatott a zenei-szövegi koncepció része. Érdekes, hogy a szerző ezt így látja, a korabeli rajongók – és akár a mostaniak is – nem feltétlenül gondolhatták így, hiszen a koncerteken a legtöbb számnak erről a lemezeről átütő erejű sikere volt és van a mai napig, és ezek között jócskán találhatók fajsúlyos gondolatisággal rendelkezők is. A *Száműzött lovag* eredeti címe egyébként *Konrád lovag* volt, amely Konrád Györgyre utalt, de ez így nem

²⁰ MHV – Favorit SLPM 17862–17863.

maradhatott a közéleti személyiség rendszerkritikussága miatt. Hobo fondorlatos módon még *Az autonómia kísértése* című szamizdat könyvéből is átvett néhány gondolatot, egyebek mellett azt is, hogy „Nem hoz vigaszt semmi, nem vagyok csak tanú”. Konrád György és sorsársai emigrációjára – vagy ahogy a pártállami szakzsargon fogalmazott, disszidálására – pedig egyértelműen utal a dalszövegben az, hogy „Haza kell mennem, akármi is fogad”.²¹

A *Vadászaton* a fenti szerzeményeken túlmenően fellelhetők olyanok, amelyek bőven túlléptek az egyszerű slágerek keretein, ugyanakkor jelentős rendszerkritikával bírtak, ám a cenzorok árgus szeme átsiklott felettük, vagy a Bors–Földes-kompromisszumok alapján mégis benne maradhattak a repertoárban. Ide tartozik *A tigris és a medve utolsó találkozása* című szám, amelyben a rossz sorsáról panaszkodik mindkét állat, hiszen elvették tőlük a szabadságukat: „Fogoly az öcsém, a cirkuszban táncol, / A hűgom macska, és nem fél a lánctól.” Nem nehéz ezekbe a sorokba beleérteni a szellemi rabságot ugyanúgy, ahogy a fizikait, ami a diktatúra sajátja volt, és innentől már csak egy lépés egy logikai csavarral, hogy az öccsére panaszkodó medvét azonosítsuk az oroszokkal. A szövegíró azonban ezúttal is túljárt a cenzorok eszén: azért választhatta éppen ezt a két állatot, mert nemzetközilek, a medve nemcsak a Szovjetunióban élt, hanem például Észak-Amerikában is, a tigris beleszövése a szövegbe pedig kiterjesztette az értelmezési tartományt Ázsiára, így nem feltétlenül lehetett azt mondani, hogy ez a dal a hidegháborús viszonyokat jeleníti meg. *Az áldozatok áriája* ugyanígy rendelkezik legalább kétféle értelmezéssel, hiszen nemcsak a konkrét vadászati aktust lehetett rajta érteni, hanem – nem különösebben nagy fantáziával – a kommunisták által megölteket is, de ez esetben is lehetett azzal védekezni a cenzoroknál, hogy ez kifejezetten a vadállatok öldökléséről szól. Ugyanezzel a logikával lehetett leszűkíteni konkrétan a vadászatra *Az üldözés rövid, de véres* című tételt is, de azt mindenki tudta, hogy itt bizony szó eshetett megint csak a pártállam által üldözöttekről és kivégzettekről is. A cenzúra meghagyta a lemezen ugyanennek a logikának a mentén *A zsákmány terítéken, szépen elrendezve* és *A vadászok bevonulása és az ünnepség kezdete* című opusaikat, mivel lehetett asszociálni a kommunista vezetők délceg meneteléseire, de azt is lehetett mondani, hogy ez egy konkrét vadászat bemutatása. *A lakomában* a „Duna, Tisza, Elba, Volga / Táncol, körben a sok szolgál” első sora azonban már nem marad-

hatott, mert ezt a fajta internacionalizmust Bors Jenő nem szerette, így kihúzatta azt, és ebből lett a „Klári, Erzs, Kati, Olga, / Táncol körben a sok szolgál”.²² Ez így sokkal semlegesebb két sor lett, a cenzúra szűrőjén csak így tudott átmenni. A lényeg azonban ebben a számban is megmaradhatott: „Na, bolondom, itt a perced! / Nem kell ölnöd, mondj egy verset!”, amivel Hobo okos kompromisszumot kötött, hiszen a pacifizmus és az erőszakmentesség hirdetése fontosabb volt, mint az, hogy milyen folyónevek hangzanak el a dalban. A cenzúra furcsasága még *A vendégsereg tánca* című számban is megmutatkozik ezen a lemezen, mert a szocialista prudéria ellenére a nők bemutatásakor benne maradhatott az, hogy „Ez egyik sem ringyó, ez mind királylány!”, vélhetően azért, mert éppen arról szólt, hogy ezek a vadászon megjelent hölgyek nem tartoztak a kétes elemek közé. Ugyanitt a „Samu a zenész és Iván a sztár” kifejezés pedig egyértelműen a két nagyhatalomra, az Uncle Sam által jelképezett Egyesült Államokra és a Szovjetunióra utalt, és azért hangozhatott el a dalban, mert az minden kétséget kizáróan tény volt, hogy ez a két ország volt az akkori világ vezető hatalma. A konceptalbum záróakkordja, az *Ez elment vadászni* – amit Tátrai Tibor kisfia mondott el – pedig azt juttatja kifejezésre, hogy a vadászat gyilkosságai sajnálatos módon újabb és újabb nemzedékeken keresztül folytatódnak majd az emberiség történetében, és ez a fajta értelmezés vezethetett oda, hogy ez rajta maradhatott a lemezen. De tesszük hozzá: a *Vadászaton* szereplő fenti dalok szinte mindegyike olvasható úgy is, mint az emberiség háborúinak sorozata, és azok embertelenségére és értelmetlenségére figyelmeztet, de a cenzorok mégsem ezt akarták bennük látni, és többek között ezért is jelenhetett meg, illetve a háborús interpretációt is lehetett úgy beállítani, hogy a keleti blokk országai méltán vívták azokat az „átkos imperializmus” államaival szemben. Összességében a *Vadászatról* elmondható, hogy jókor, 1984-ben született, mert tíz évvel korábban ebben a formában minden bizonnyal nem jelenhetett volna meg.

A cenzúrázott *Kis vörös kakas*

A Hobo Blues Band *Esztrád* című nagylemezén²³ a 45-ös blues kelt olyan érzetet az erre fogékonyságot mutató hallgatókban, mintha nem figyelt volna eléggé a cenzúra – jelen esetben Bors Jenő és Erdős Péter – az egyes szövegrészletekre. „A lét és a tudat lett a fontos, és nem

²¹ Ezekről e tanulmány szerzőjének Hobo beszélt 2016 nyarán. Az emigráció egy másik engedélyezett Hobo-számban is megjelenik, az *Édes otthon* egyik sora ugyanis arról szól, hogy a főhős testvére Svédországba disszidált: „A bátyám melózott, megunta hamar, / Elment, már nem is tudom, svéd-e vagy magyar.” A rocktörténeti hagyományok

szerint ugyanakkor ez egy bűjtatott kis élcelődés volt a zenekar egyik technikusán, aki nagyon sötét bőrű roma fiatalember volt.

²² HOBÓ [FÖLDES László]: *Hobo Sapiens*. Bp., Hírlapkiadó, 1990, 204.

²³ MHV – Favorit SLPM 37010.

Földes László
(Hobo), a Hobo
Blues Band
alapítója
a tiszaligeti
Sportszarnokban,
1981. április 6-án
Adományozó:
Gábor Viktor
© Fortepan

Vörösmarty Mihály” kiszólás igencsak beszédesen és szókimondóan kritizálja a marxizmus–leninizmus ideológiáját, az ezáltal determinált tananyagokat és tanmeneteket, amelyekre külön felsőoktatási intézményt, a Marxizmus–Leninizmus Esti Egyetemet alapozott a pártállam. Ezenkívül minden egyetemen és főiskolán külön kötelező tantárgy volt a szélsőbaloldali, materialista világnézet, karöltve a politikai gazdaságtannal, emiatt a „tudományos szocializmus” tanszékek számos hallgató életét keserítették meg, és sorra ontották a bornírtabbnál bornírtabb elméleteket. Ezeket a szellemi bástyákat igyekezett – legalább a zenéjével – Hobo ledönteni ezzel a sorral, miközben arra tett utalást, hogy ez a fajta ideológiai kényszer minden más felülírt, még a klasszikus műveltség legalapvetőbb pilléreit is. Az is szerepelt a 45-ös bluesban, hogy „azt hitték, nem dőlt el még semmi”, ami arra utalt, hogy 1945 és 1948 között, a „fenyegetett demokrácia”²⁴ korszakában a tízmillió magyar még azt sem tudhatta biztosan, hogy a nagypolitika a feje fölött már régen eldöntötte: hazája szovjet megszállás és ezáltal kommunista uralom alá kerül.

Ezt a zeneszámot jó eséllyel azért nem tiltották be, mert Budapest és Magyarország „felszabadításáról” szólt, és ennek megfelelően annak negyvenéves évfordulóján kellett volna megjelennie, de a packázások miatt az *Esztrád* valamiféle öszvér cenzori indíttatásból kifolyólag csak 1986-ban kapott zöld lámpát az MHV-től a megjelenésre. Ennek hátterében egyrészt az állhatott, hogy a lemezbőrítővel volt baj, mert egy olyan kakast ábrázolt, amelynek nemzeti színekből állt a tollazata, és ezt nem hagyhatták szó nélkül a cenzorok, így lett az ismert Hobo-portré a lemez fedőborítóján, másrészt a zenekar tagsága akkor éppen átalakulóban volt, harmadrészt pedig a lemez zárószáma, az *Ars Bluesica* komoly rendszerkritikát tartalmazott az „És elmondhatjuk: nem mi választottunk rosszul” sorban, ami egyértelműen kifejezésre juttatta, hogy a magyaroknak 1945 után már esélyük sem volt a parlamenti és helyhatósági választásokon a demokratikus erőket hatalomban tartani, mert szovjet nyomásra a kommunista párt szerezte meg azt. Az igazi probléma a „Negyven évig nem tudtam, ki vagyok én, / De minden eljön a maga idején, / Nem vagyok zászló a mások ünnepén, / Szelep vagyok az ország fenekén” versszakkal adódott, amit még az MHV-beli szövegegyeztetésen azonnal átírtak a szerzővel, így születtek meg a következő sorok: „Több mint negyven év a csillagok alatt, / Utam csapdák között, nagy baj felé halad, / Bár én szerelemből játszom a zenét, / Tudom, mire kellek, kinek és miért.” Ez a szöveg pimasz

módon még rendszerkritikusabbra sikerült, ezért a cenzorok mégiscsak az eredeti szöveget engedélyezték, de ennek az volt az ára, hogy csak 1986-ban jelenhetett meg a lemez. Az egyéves csúszás miatt részben okafogyottá is válhatott volna a 45-ös blues szerepeltetése, ha csak az nem szolgáltatott hozzá elegendő apropót, hogy Hobo pontosan ugyanazon a napon született, amikor a náci csapatokat a szovjet Vörös Hadsereg katonái kiszorították a magyar fővárosból (1945. február 13.). Ez a nap tehát újpesti illegális kommunista édesapjának – aki komoly partizánakciókat hajtott végre a német megszállók ellen – dupla örömet jelenthetett, habár Hobo visszaemlékezése szerint, amikor apja megtudta, hogy párja várandós, nem volt felhőtlen az öröme.²⁵

Az *Esztrádra* minden kultúrpolitikai hányattatása ellenére egyébként azért is nézhetek megértőbb szemmel a cenzorok, és egyáltalán azért jelenhetett meg, mert egy olyan műfajra utalt a címében, amelynek különösen nagy nimbusza volt a Szovjetunióban. Az esztrádműsorok ugyanis ott terjedtek el a leginkább, és még az ORI is onnan vette az ötletet, hogy a lehető legtöbb, könnyű műfajba sorolt művészeti tevékenységet ugyanabba a produkcióba sűrítse. Így lettek ezeken a rendezvényeken a populáris zene kísérei a különböző cirkuszművészeti ágak, illetve maga a színművészet is, amennyiben a színészek kabarétréfákkal vagy akár fajsúlyos versekkel is szórakoztatták a nagyréműt. Ennek a hangulatát tükrözi az „évszázad mérközését” felidéző 6:3, amely az Aranycsapat angolok feletti 1953. november 25-i dicsőséges győzelmének állít emléket a cirkuszi menetelések stílusában. Ez a zeneszám a Rákosi-rendszert kritizálta többek között a munkaversenyek meghirdetésének kipellengérezésével, hiszen szerepel benne az, hogy „Az öntudatos vājár ma százasaival számol”, de az is idetartozik, hogy „Munkaversenyt hirdet a Szedlacsek Jutka, / Így hatott egymásra a sport és a munka”. Ebben a cenzorok nem találtak kivétlivalót, ahogy abban sem, hogy Rákosit is megjelenítette „a mi bölcs vezérünk” sorral. Érdekes módon ennek a számnak nem az lett a sorsa, mint *A tanú* című filmnek, amely szintén a Rákosi-rendszer paródiája, ami miatt 1969 és 1979 között csak a bennfentesek láthatták. Ennek az lehet az oka, hogy 1986-ban már nem kellett annyira óvatoskodni a művészeknek a Rákosi-éra megítélésével, ugyanis az egykori kommunista diktátor 1971-ben meghalt – míg *A tanú* keletkezésének idején, 1969-ben még élt –, így nem jelenthetett veszélyt a fennálló rezsim számára, nyugodtan lehetett kritizálni, az még kedvezhetett is a Kádár-rendszerrel alkotott társadalmi képnek, Hobo

²⁴ A fogalmat történész szakmai körökben M. Kiss Sándor használta először műveiben.

²⁵ HOBÓ: *i. m.* (2022)

ironikus stílusa ráadásul egyáltalán nem nevezhető sértőnek még Rákosira nézve sem.

Ugyanezen a lemezen az *És jött a két Latabár* című számban szerepel az a szkepticizmust sugárzó mondat az úttörőavatások kapcsán, hogy „Épp most lettem úttörő, / Ajándékom a jövő”, amit már engedett a cenzúra, nyilvánvalóan az enyhülő diktatúra viszonyainak megfelelően. Nagy valószínűséggel ez sem mehetett volna néhány évvel vagy évtizeddel korábban a lemezre, hiszen ez a két sor meglehetősen negatív felhanggal szól nemcsak az úttörőmozgalomról, hanem a szocialista embertípus jövőképéről is, és ez sértette a pártállamot, mert rámutatott, hogy anyagi háttér hiányában az előrelépés és a boldogulás esélye egyenlő volt a nullával a szocialista viszonyok között. A magánvállalkozások beindítását korábban ugyanis nem nézte jó szemmel, sőt majdhogynem egyenesen tiltotta a hatalom, de 1982-től már lehetett alapítani gazdasági munkaközösségeket,²⁶ ami úgyszintén egyfajta rést jelentett a szocializmus bástyáján, egyúttal ez lehet a magyarázata annak is, hogy ezt a két sort engedélyezte az MHV cenzúrája, hiszen az értelmezési tartományt így le lehetett szűkíteni ugyancsak a Rákosi-korszakra. Ahogy retrográd módon a *Kis vörös kakas* című Willie Dixon-szám magyarított változata is átcsúszott a cenzúra szűrőjén, ami azért furcsa, mert éppen az ebben a számban megénekelte kakas ábrázolását tiltották le a lemezborítóról. Ráadásul a szexualitás is határozottan megjelenik ebben a számban, kifejezetten az első mondatok a hangsúlyosak: „Egy kis vörös kakas vagyok, hülye lennék egész nap kukorékolni, / Inkább a tyúkokat izgatom a baromfiudvarban minden módon, ahogy csak lehet.” Záróakkordként, nagy csattanóként értelmezhető ez a szám, ami már méltán jelezte a cenzúra szigorúságának enyhülését.

A Kádár-rendszer utolsó szorításai

Hobóék következő lemeze volt az utolsó, amit a Kádár-rendszerben az MHV-vel adtak ki. A *Csavargók könyve* 1988-ban jelent meg. Wilpert Imre²⁷ főszerkesztő az előmunkálatok során engedélyezte, hogy előbb felvegyék

a számokat, amiket csak ezután hallgattak meg a lemezgyári vezetők, így fordulhatott elő, hogy az addigi gyakorlattól eltérően nem kellett előzetesen a szövegeket megmutatni. Az volt ugyanis Wilpert Imre elképzelése, hogy ha bármiféle probléma adódik a szövegekkel, azt úgyis meg tudja Hobóval beszélni. Ezúttal a *Másik Magyarország* című szám lett problémás, nem akarták a lemezre engedni. Azt azonban nem vették figyelembe, hogy addigra már a közönség ismerte ezt a számot, mert játszották a koncerteken, sőt Czippán György – aki a „fekete bárányok” fesztivált is szervezte az *Ifjúági Magazin* főszerkesztő-helyetteseként, 1980-ban – ötlete nyomán klipet is készítettek róla Lengyel Zsolt rendezésében, amit sugárzott is az akkor még szintén monopóliumot élvező Magyar Televízió. A helyzet tehát egy darabig úgy állt, hogy az MHV-nél sokkal erősebb pártállami kontroll alatt álló Magyar Televízió szabad utat engedett ennek a zene-számnak, míg az MHV eleinte akadályozni akarta a megjelenését. A gordiuszi csomót végül úgy vágják el a lemezkiadónál, hogy engedték ugyan a lemezre ezt a számot, és ki is adták az LP-t, de ugyanazzal a mozdulattal azonnal szerződést bontottak a Hobo Blues Banddel, annak ellenére, hogy még két további lemezre volt érvényes szerződésük. Tették mindezt abból a megfontolásból, hogy ha bárki reklamálna a kultúrpolitikai vezetésből e szám miatt, meg tudják magukat védeni. Ezen a lemezen a cenzúrán átcsúszott dalok közé sorolhatjuk még a prózai szövegből álló első tételt, a címadó *Csavargók könyvét*, amely arról szól, hogy a kisemberek is juthatnak időnként kulcsfontosságú szerephez, ebben a dalban ugyanis egyedül egy börtönből kihozott öreg koldus tudta megfejteti a *Csavargók könyvének* értelmét, amelynek összegzése: „Hiába pénz, hatalom, tudás, / Ezt te nem értheted Júdás. / Ez valami más.” Itt Júdás alatt a szövegíró azokat a kommunista hatalmat kiszolgáló újságírókat értette, akik szándékosan ártottak nekik, a „valami más” pedig a személyes szabadságot jelenti.

Ugyanezen a lemezen az *Apák rock and rolljában* a „Még itt a régi, nem jön az új” helyzetelemzés sugallja, hogy esetleg valamikor politikai értelemben is változások vár-

²⁶ A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1981. szeptember 9-én közzétett és 1982. január 1-jén életbe lépett 15. számú törvényerejű rendelete tette lehetővé Magyarországon a gmk-k létrehozását. Ennek alapján kapott felhatalmazást a Minisztertanács arra, hogy a gmk-k létesítésére, szervezésére, gazdálkodására és megszűnésére vonatkozó rendelkezéseket a Polgári Törvénykönyvnek a polgári jogi társaságra irányadó szabályaitól eltérően állapítsa meg. *Magyar Közlöny*, 1981, 53. sz., 729. Ennek értelmében a Minisztertanács 1981. szeptember 9-én kiadta a 28/1981. (IX. 9.) számú rendeletét a gazdasági munkaközösségekről. Ezt a jogi szabályozást a gazdasági élet pangásának megszüntetésére irányuló szándék hívta életre. Ahogy a rendelet fogalmaz: ezek a szervezetek kiegészítő gazdasági tevékenységek vég-

zésére jöhettek létre, minimum kettő, maximum harminc taggal. A Lázár György, a Minisztertanács elnöke jegyezte jogszabály kellő akkurátussággal járta körbe az alapítás és a munkavégzés körülményeit, ügyvitelét, és alapvetően gazdasági jellegű munkavégzésről szólt, de a kulturális szolgáltatást támogató gazdasági tevékenység is ideérthető volt. Uo., 731–733.

²⁷ Wilpert Imre (1943) az MHV Favorit és Start márkáinak főszerkesztőjeként dolgozott, a Bors Jenő–Erdős Péter páros mellett nagy ráhatása volt a lemezkiadásra a 80-as években. Konkurenciaharcban volt a másik főszerkesztővel, Boros Lajossal, aminek néhány esetben az együttesek látták kárát. 1991–1996 között a Quint Kiadó főszerkesztője, 1996-tól a Hungaroton-Gong popkiadó vezetője volt.

A Hobo Blues Band és a P. Mobil közös koncertje a tiszaligeti Sportcsarnokban 1981. április 6-án
Adományozó: Urbán Tamás
© Fortepan

hatók, de az igazat megvallva a „reformkommunistákon” kívül (akik ekkor már elkezdték a hatalomátmentésüket) a társadalom döntő többsége akkor még nem tudta elképzelni, hogy a „létező szocializmus” a vártól sokkal gyorsabban, a zenezám keletkezése után egy-két éven belül összeomlik. Ez egyébként kimutatható az ominózus *Másik Magyarországn*ban is, amiben elhangzik, hogy „Új lapot ír a történelem, / Majd egyszer, sajnos nem holnap”. A változások majdani bekövetkeztében azonban sokan bíztak ebben az országban, de ez a szöveg is azt sugallja, hogy a legtöbben azt nem gondolták volna, hogy ez ilyen hamar bekövetkezik. Persze a jobbító szándék is megfigyelhető ennek a számnak a befejezésében, igaz, ironikus felhanggal: „Másik Magyarország, / Jó reggelt kívánok!”. A szintén ezen a lemezen hallható *Mondd testvér, mi a jó úton megyünk?* című rövid szám egyértelmű utalás arra az akkoriban egyre többször felmerülő dilemmára, miszerint nem biztos, hogy a lenini út az üdvözítő, de jellemző az 1988-as évre, hogy legalább már fel lehetett tenni ezt

a kérdést. Ebben az évben a *Rohadt rock and roll* című szám a Kádár-rendszer könnyűzenéhez való viszonyát is őszintén felvillantotta, amikor Hobo azt énekelte, hogy „Vertek miatta, de nekem megérte”. Ez arra utal – a fent már említett 1979-es, tatai rendőri erőszakon túlmenően –, hogy az énekes ott volt a Spencer Davis Group koncertjén 1967-ben, amikor tényleg lovas rendőrök támadtak a hazafelé tartó tömegre, nekik pedig menekülniük kellett.²⁸ A Hobo Blues Band a *Csavargók könyve* megjelenése után 1988-ban az akkor már létező magánkiadók egyikéhez, a Kovács Tamás építési vállalkozó kezében lévő Ring Kiadóhoz igazolt át, ahol karácsonyra már meg is jelenhetett a *Tiltott gyümölcs* című, a tíz évvel korábban betiltott számaikat tartalmazó dupla nagylemez.²⁹ Ezzel a zenekar számára lényegében véget is ért a Kádár-rendszer és annak legfőbb velejárója, a cenzúra. A rendszerváltásról, annak különböző aspektusairól pedig méltó emléket állítottak az 1990-ben megjelent, *Táborút mellett* című dupla albumukkal.³⁰

²⁸ *Privát rocktörténet (15. rész). A Hobo Blues Band.* Szerkesztő-rendező GELLÉRT Gábor
<https://www.youtube.com/watch?v=8NLglfDqM2s>

²⁹ Ring Kiadó RL 2015–2016.

³⁰ MMC Records PL MMC 9002–9003.